

УДК 355.233

Ю. В. Ольшевський,

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
начальник наукового відділу організації підготовки
та атестації науково-педагогічних кадрів
Національного університету оборони України
імені Івана Черняховського, полковник

Організаційний та змістовий аспекти порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії

У статті окреслено організаційний та змістовий аспекти порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії у вищих військових навчальних закладах. На основі чинної нормативно-правової бази надані методичні та практичні рекомендації щодо організації порядку підготовки в ад'юнктурі.

Ключові слова: вищий військовий навчальний заклад, освітньо-наукова програма, система підготовки здобувачів вищої освіти, доктор філософії.

Провідними тенденціями змін вищої освіти незалежної України у ХХІ ст. стала модернізація діяльності освітніх систем і вдосконалення засобів створення та впровадження досконалих технологій.

У зв'язку із запровадженням Болонського процесу (1999) і формуванням Європейського простору вищої освіти підготовка сучасного й майбутнього наукового та науково-педагогічного потенціалу нині всебічно осмислюється й досліджується. Оскільки Україна стала учасником Болонського процесу (2005), проблема модернізації аспірантури набула значної актуальності, про що свідчить поява праць із цієї тематики: у площині методологічного осмислення проблеми (А. М. Алексюк, В. П. Андрущенко, В. Г. Кремень, В. К. Майборода, О. Я. Савченко та ін.), тенденцій підготовки аспірантів в Україні у ХХ–ХХІ ст. (І. Регейло), аспектів компаративного аналізу докторської освіти в зарубіжних країнах (В. І. Луговий, В. С. Лутай, Л. Лобанова, О. Поживілова, Ж. В. Таланова), розвитку наукового потенціалу (М. Бірюкова), нормативно-правового регулювання підготовки й атестації наукових і науково-педагогічних кадрів в Україні (Л. В. Лисенко [1], Б. А. Пережняк [2], О. С. Попович [3], В. О. Чмига [4] та ін.), зокрема В. О. Чмига здійснила аналіз результатів атестації наукових кадрів вищої кваліфікації в Україні. Поняття атестації наукових кадрів з правового погляду розглядає А. В. Середа [5], інституційно-правові засади підготовки й атестації наукових і науково-педагогічних кадрів в Україні в процесі становлення й розвитку – А. П. Рачинський [6]. Слід відзначити ґрунтовні праці Ж. В. Таланової, яка на підставі детального аналізу найвищих (докторських) кваліфікацій та їхньої ідентифікації за допомогою кваліфікаційних рамок засвідчує, що європейські рамки кваліфікацій в нинішньому їх вигляді не охоплюють фактично існуючі кваліфікації [7]. Важливе значення для усвідомлення історичних підходів та сучасних трансформаційних процесів мають інші дослідження Ж. В. Таланової, зокрема спостереження трансформації підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в Україні, аналіз освітніх та професійних кваліфікацій, порівняння докторської підготовки у світі та Україні тощо [8, 9].

Слід зазначити, що всі згадані наукові праці та статті були написані впродовж останніх десяти років – період, коли тривало обговорення проектів реформи, яка сьогодні вже розгорнулася, тому вони мають переважно історіографічне значення. Їхнім предметом було обговорення питання вдосконалення освітнього аспекту, переважно в плані приєднання до Болонського процесу (Болонської декларації та Берлінського комюніке), спроби інтеграції українського досвіду та його розвитку в нових умовах.

Була обґрунтована унікальна суспільно-політична роль освіти й науки в розбудові незалежної України, перетворенні її на європейську державу розвиненої демократії та високої якості життя для всіх громадян.

Однак ознайомлення з переліченими науковими дже-релами свідчить, що організаційний та змістовий аспек-ти підготовки кадрів залишалися недостатньо висвітле-ними, хоча значна кількість статей містила статистику підготовки кандидатів, докторів наук та їх розподіл за спеціальностями, обговорювалися питання економічної ефективності, вдосконалення якості робіт, порівняння західного та вітчизняного досвіду, формальних аспектів процедурного характеру.

Отже, актуальність і науково-педагогічне значення якісної підготовки кадрів вищої кваліфікації зумовили вибір теми статті.

Необхідно зазначити, що відповідно до прийнятих законодавчих актів у сфері вищої освіти встановлюються норми, які більшою мірою відповідають традиціям роз-винених європейських держав і розглядають підготовку докторів філософії як фахівців освітньо-наукового рівня вищої освіти, що є новим. Крім того, вищий військовий навчальний заклад (ВВНЗ) набуває більшої самостійнос-ті та стає генератором ідей, моделей військово-професій-ної діяльності, ініціатором і провідником освітнього процесу.

Основні нововведення, які стосуються підготовки докторів філософії, визначені в Законі України «Про ви-щу освіту» [10] та Постанові Кабінету Міністрів № 261 від 23 березня 2016 р. [11], а саме:

- доктор філософії – це освітній і водночас перший науковий ступінь, який здобувається на основі ступеня магістра під час навчання в аспірантурі (ад'юнктури) на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти, що відповідає восьмому кваліфікаційному рівню Національ-ної рамки кваліфікацій;

- освітньо-наукові програми (ОНП) підготовки докто-ра філософії поділяються на наукову та освітню складові, остання з яких становить від 30 до 60 кредитів Європей-ської кредитної трансферно-накопичувальної системи (ЄКТС);

- ступінь доктора філософії присуджується спеціалі-зованою вченою радою (СВР) ВВНЗ або науково-дослід-ної установи (НДУ) в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної ОНП та публічного захисту дисертації у СВР;

- нормативний строк підготовки доктора філософії в аспірантурі (ад'юнктури) становить чотири роки (про-тягом цього терміну передбачається здобуття особою тео-ретичних знань, умінь, навичок та інших компетентнос-тей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослід-ницько-інноваційної діяльності, оволодіння методоло-гією наукової та педагогічної діяльності, а також прове-дення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення).

Так, до ОНП як змістового аспекту підготовки ад'юнк-тів у ВВНЗ (НДУ) має входити не менше чотирьох

складових [11], котрі передбачають набуття ад'юнктом визначених компетентностей відповідно до Національної рамки кваліфікацій. Нижче наведено приклад таких компетентностей зі спеціальності 011 – науки про осві-ту – для ОНП, розробленої в Національному університеті оборони України імені Івана Черняховського:

перша складова – оволодіння загальнонауковими (філософськими) компетентностями (табл. 1), спрямова-ними на формування системного наукового світогляду, професійної етики та загального культурного кругозору (орієнтовний обсяг такої освітньої складової становить 4–6 кредитів ЄКТС);

Таблиця 1

Загальні компетентності (ЗК)

ЗК-1	Світоглядна	Володіння науковим світоглядом; знання основних теорій, концепцій, вчень, які формують наукову картину світу; вміння відстоювати власні наукові погляди
ЗК-2	Морально-ціннісна	Знання основних моральних норм, етичних правил; досвід дотримання набутих моральних норм, етичних правил у власній повсякденній і професійній діяльності
ЗК-3	Функціо-нально-поведінкова	Знання власних функціональних обов'язків; уміння дотримуватися норм загальнолюдського і профе-сійного етикету; здатність виявляти чесність, порядність, принциповість, товарицькість у власній освітньо-професійній діяльності; досвід відповідаль-ного й сумлінного ставлення до виконання своїх обов'язків
ЗК-4	Культуро-логічна	Знання найвидатніших культурних здобутків; уміння застосовувати культурологічні знання на практиці; естетичний досвід (читацький, глядацький, виконавський)
ЗК-5	Громадян-ська	Знання конституційних прав та обов'язків; уміння налагоджувати міжособистісні відносини; досвід соціальної взаємодії в процесі навчальної та професійної діяльності
ЗК-6	Лідерська	Знання основних лідерських якостей; уміння вироб-ляти власну стратегію й тактику соціальної поведінки, професійної діяльності з урахуванням інтересів групи (колективу); досвід продуктивної організаційної роботи в освітньо-професійному середовищі
ЗК-7	Комуніка-тивна	Знання основних способів і засобів міжособистісної комунікації, стилів мовлення, практичний досвід комунікації різними мовами; вміння постійно збагачувати власне мовлення, налагоджувати професійну й педагогічну комунікацію, застосовувати інформаційно-комунікативні технології
ЗК-8	Пізнавальна	Знання когнітивних процесів і дій; уміння самостійно здійснювати розумові операції (аналіз, синтез, уза-гальнення, порівняння тощо) у пізнавальних цілях
ЗК-9	Дослід-ницька	Знання методів наукового пошуку; вміння планувати й організувати наукове дослідження, узагальню-вати отримані результати, оформлювати і презен-тувати наукові здобутки відповідно до чинних вимог

друга складова – здобуття глибинних знань зі спеціальності (групи спеціальностей), за якою (якими) ад'юнкт проводить дослідження (табл. 2), зокрема за своєю основних концепцій, розуміння теоретичних і практичних проблем, історії розвитку та сучасного стану наукових знань за обраною спеціальністю, оволодіння термінологією з досліджуваного наукового напрямку (орієнтовний обсяг такої освітньої складової становить не менше 12 кредитів ЄКТС);

Таблиця 2

Професійні компетентності (ПК)

ПК-1	Теоретико-методологічна	Знання психолого-педагогічних теорій, вчень, концепцій виховання особистості фахівця з вищою освітою; здатність відстоювати власні гуманістичні переконання, дотримуватись їх у житті та професійній діяльності
ПК-2	Інформаційно-комунікативна	Знання методів педагогічної комунікації, вміння будувати комунікативний процес на діалогічній основі; володіння основними інформаційними й комунікативними засобами для вирішення педагогічних завдань
ПК-3	Проектувальна	Знання основних видів і технологічних підходів до планування педагогічної діяльності; вміння здійснювати поточне планування, забезпечувати наступність у реалізації основних етапів планування освітнього процесу та наукового пошуку
ПК-4	Організаційна	Знання основних правил наукової організації праці; вміння раціонально організувати власну діяльність, самостійно контролювати її результативність, удосконалювати систему самоорганізації на основі сучасних технологій

третьою складовою – набуття універсальних навичок дослідника (табл. 3), зокрема усної та письмової презентації результатів власного наукового дослідження українською мовою, застосування сучасних інформаційних технологій у науковій діяльності, організації та проведення навчальних занять, управління науковими проектами та/або складання пропозицій щодо фінансування наукових досліджень, реєстрації прав інтелектуальної власності (орієнтовний обсяг такої освітньої складової становить не менше 6 кредитів ЄКТС);

четвертою складовою – здобуття мовних компетентностей, достатніх для представлення та обговорення результатів своєї наукової роботи іноземною мовою (англійською або іншою відповідно до специфіки спеціальності) в усній та письмовій формі, а також для повного розуміння іншомовних наукових текстів з відповідної спеціальності (рекомендований обсяг такої навчальної складової становить 6–8 кредитів ЄКТС).

Чим вищим є рівень сформованих спеціальних компетентностей, тим менш проблемним буде включення в професійну діяльність і подальше професійне вдосконалення.

Зазначені складові ОНП окреслюють основні етапи підготовки доктора філософії, але при цьому мають бути

Таблиця 3

Професійно-спеціальні компетентності (ПСК)

ПСК-1	Комунікативно-педагогічна	Здатність застосовувати різноманітні джерела та способи отримання інформації в освітніх цілях, постійно поглиблювати за їхньою допомогою власні знання; культура педагогічного спілкування; досвід володіння різноманітними засобами, прийомами і формами педагогічної комунікації
ПСК-2	Діагностично-прогностична	Знання різноманітних діагностичних засобів; вміння самостійно планувати, організувати діагностичні заходи, узагальнювати отримані емпіричні дані, дотримуватись етичних норм; досвід технологічного забезпечення діагностичних процедур; здатність передбачати результати власної педагогічної діяльності
ПСК-3	Управлінська	Знання теоретичних основ сучасного педагогічного менеджменту; вміння планувати, організувати і здійснювати контроль за освітнім процесом; досвід управління навчально-пізнавальною, науково-дослідницькою, виховною діяльністю; управлінська культура спілкування та взаємодії
ПСК-4	Технологічна	Знання традиційних і сучасних технологій навчання; вміння добирати технологічне забезпечення з урахуванням освітньо-виховних завдань, рівнів підготовки тих, хто навчається, перспектив їх освітньо-професійного зростання; досвід організації інтерактивного навчання
ПСК-5	Науково-дослідницька	Знання методології та теорії наукового пошуку; вміння самостійно планувати, організувати та проводити наукові дослідження, дотримуватись принципу академічної чесності; здатність використовувати здобуті результати для оптимізації освітнього процесу; досвід керування науково-дослідницькою діяльністю
ПСК-6	Етико-педагогічна	Знання педагогічної етики, здатність дотримуватись її норм і правил у власній професійній діяльності, спілкуванні, стосунках; досвід ефективного застосування етичних імперативів в освітньому процесі та науковій роботі
ПСК-7	Культурно-педагогічна	Знання визначних досягнень у педагогічній теорії та практиці, повага до національної й зарубіжної етнопедагогічної спадщини; здатність систематизувати власну викладацьку діяльність, виявляти гуманне ставлення до вихованців; культура педагогічної дії та взаємодії
ПСК-8	Професійно-творча	Знання передового педагогічного досвіду; вміння творчо використовувати педагогічні інновації у власній роботі; здатність генерувати нові педагогічні ідеї та реалізовувати їх на практиці; прагнення до перетворення педагогічної дійсності за законами гармонії та краси

враховані й інші процедури, які доцільно об'єднати в систему підготовки доктора філософії. Таким чином, система підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії охоплюватиме (рис. 1):

- виконання освітньої складової ОНП підготовки доктора філософії;
- вивчення додаткових дисциплін (за рекомендацією наукового керівника);
- проведення дисертаційного дослідження;
- розроблення та друк дисертації;
- участь у виконанні науково-дослідної роботи (НДР) (за тематикою наукового дослідження), упровадження результатів дослідження (акти реалізації);
- звіт про виконану роботу на засіданні кафедри (не менше двох разів за навчальний рік);
- щорічні атестації науковим керівником (керівниками);
- публікації результатів у наукових фахових виданнях, які на дату їх публікації були внесені до Переліку наукових фахових видань України, або в наукових періодичних виданнях інших держав за умови повноти викладу матеріалів дисертації, в кількості не більше однієї статті в одному випуску (номері) наукового фахового видання (загалом не менше п'яти публікацій);

- апробація отриманих наукових результатів на наукових (науково-практичних) конференціях та семінарах (публікації тез доповідей);
- проведення попередньої експертизи дисертаційного дослідження у два етапи: перший етап – розгляд та обговорення отриманих результатів дисертації на науковому семінарі кафедри (ухвалює одне з рішень: про допуск дисертації до її апробації на розширеному засіданні кафедри або про доопрацювання дисертаційної роботи та повторне обговорення її результатів на наступному науковому семінарі кафедри); другий етап – розгляд та обговорення отриманих результатів дисертації на розширеному засіданні кафедри. За результатами проведення попередньої експертизи надається висновок про наукову та практичну цінність дисертації (висновок оформлюється у вигляді витягу з протоколу розширеного засідання кафедри (наукового підрозділу) та затверджується начальником ВВНЗ (НДУ) і засвідчується гербовою печаткою);
- підготовка автореферату дисертації;
- подання дисертаційної роботи до СВР;
- попередній розгляд дисертаційної роботи в СВР (на основі висновку комісії із числа членів ради (не менше трьох осіб)), СВР (ухвалює рішення про прийняття дисертації до захисту);

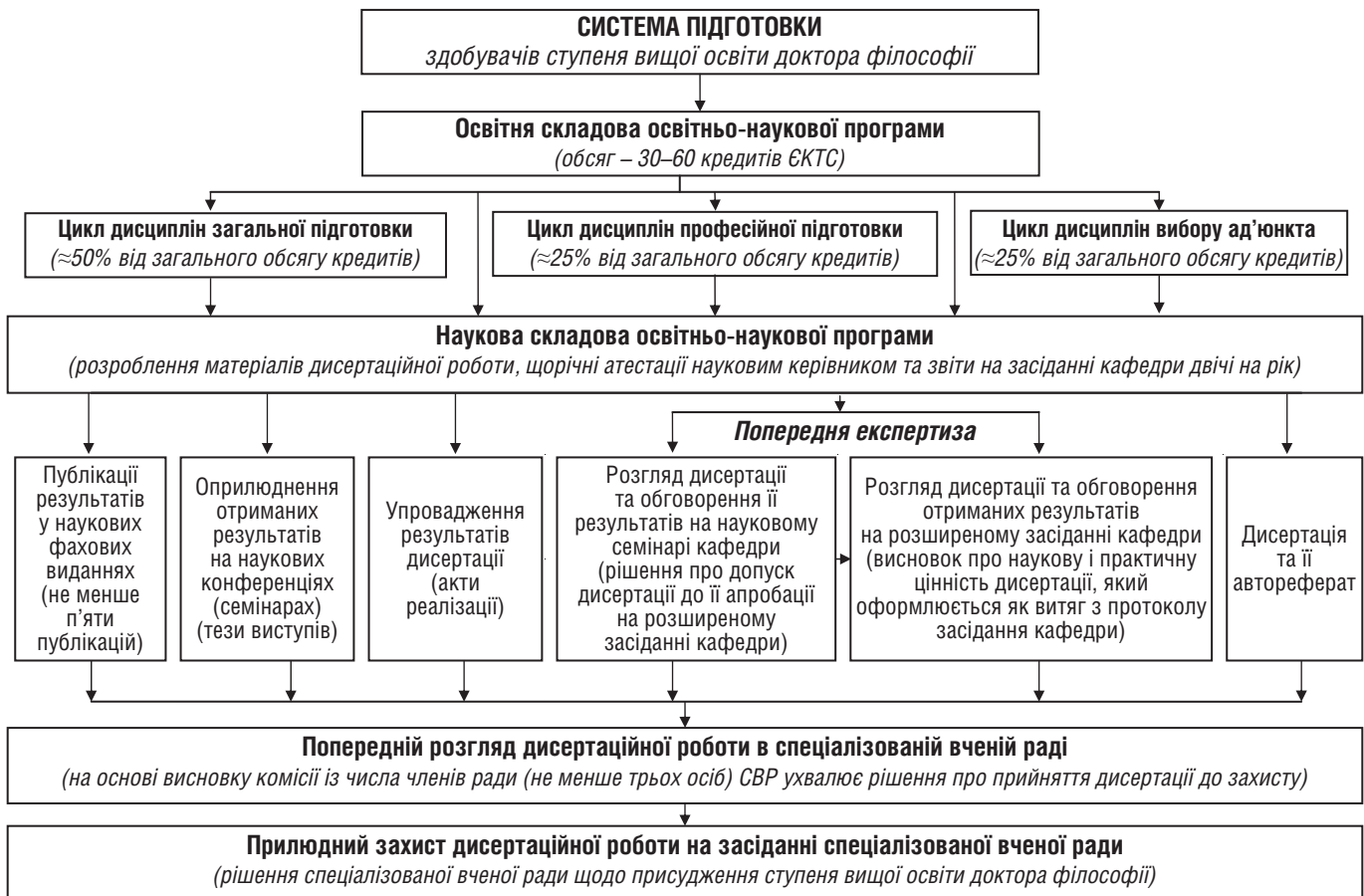

Рис. 1. Система підготовки здобувачів ступеня вищої освіти доктора філософії

- публічний захист дисертаційної роботи на засіданні СВР (приймає рішення щодо присудження ступеня вищої освіти доктора філософії).

Ураховуючи практичний досвід провідних ВНЗ України в підготовці аспірантів (ад'юнктів), для успішного проходження основних етапів підготовки здобувачів ступеня вищої освіти доктора філософії, пропонується наведена нижче логіко-часова послідовність їх підготовки.

Протягом першого року підготовки:

а) затвердження теми та розширеного плану дисертаційної роботи вченою радою ВВНЗ (протягом перших двох місяців навчання);

б) розроблення індивідуального навчального плану та індивідуального плану наукової роботи, які узгоджуються з науковим керівником та затверджуються вченою радою ВВНЗ (НДУ) протягом двох місяців з дня зарахування особи до аспірантури (ад'юнктури). Здобувач має право змінювати свій індивідуальний навчальний план за узгодженням зі своїм науковим керівником у порядку, який затверджується вченою радою ВВНЗ [11]. Індивідуальний навчальний план та індивідуальний план наукової роботи розробляються на весь період навчання;

в) опанування та засвоєння матеріалу навчальних дисциплін, складання екзаменів (заліків) відповідно до освітньої складової ОНП підготовки доктора філософії першого року навчання;

г) участь у виконанні НДР за темою дисертаційного дослідження;

ґ) звітування здобувача за півроку підготовки на засіданні кафедри;

д) проведення дисертаційного дослідження в рамках першого розділу (25–30% дисертації) або, як варіант, розробка розділів дисертації може здійснюватись одночасно, наприклад: перший розділ – 40–45%; другий розділ – до 25–30%; третій розділ – до 15%.

е) опублікування першої наукової статті;

є) підготовка переліку архівних та інших документів, які підлягають подальшому дослідженню (за необхідності);

ж) отримання позитивної атестації від наукового керівника за виконану роботу протягом першого року підготовки та звіт на засіданні кафедри, до якої прикріплений здобувач. Атестація готується особисто науковим керівником, розглядається на засіданні кафедри й затверджується заступником керівника ВВНЗ із наукової роботи.

Протягом другого року підготовки:

а) опанування та засвоєння матеріалу навчальних дисциплін, складання екзаменів (заліків) відповідно до освітньої складової ОНП підготовки доктора філософії другого року навчання;

б) опрацювання робочих матеріалів у рамках другого розділу дисертаційного дослідження (60–65% дисертації); у разі розробки розділів одночасно: перший розділ – 75–80%, другий розділ – 60–65%, третій розділ – до 45%;

в) звітування здобувача за півтора роки підготовки на засіданні кафедри, до якої він прикріплений;

г) участь у виконанні НДР за темою дисертаційного дослідження;

ґ) опублікування другої наукової статті за подальшими результатами проведеного наукового дослідження;

д) вивчення запланованої частини архівних документів та інших матеріалів, визначених програмою дослідження (за необхідності);

е) проведення констатуючого та поставлення формулюючого експерименту (для психологічних і педагогічних спеціальностей);

є) отримання позитивної атестації від наукового керівника за виконану роботу протягом другого року підготовки та звіт на засіданні кафедри, до якої прикріплений здобувач.

Протягом третього року підготовки:

а) завершення поглибленого вивчення спеціальних навчальних дисциплін, у тому числі додатково обраних дисциплін (за рекомендацією наукового керівника), метою якого є підвищення рівня теоретичної та практичної підготовки здобувача, знань загальних концепцій і методологічних питань обраної галузі науки, історії її формування й розвитку, фактичного матеріалу, основних теоретичних і практичних проблем;

б) завершення дисертаційного дослідження в рамках другого розділу та опрацювання робочих матеріалів у рамках третього розділу (80–85% дисертації); у разі розробки розділів одночасно: перший розділ – 90–95%, другий розділ – 85–90%, третій розділ – до 65%;

в) звіт роботи здобувача ступеня вищої освіти доктора філософії за два з половиною роки підготовки на засіданні кафедри, до якої він прикріплений;

г) участь у виконанні НДР за темою дисертаційного дослідження;

ґ) опублікування третьої та четвертої наукової статті за основними результатами проведеного наукового дослідження;

д) завершення вивчення та обробки архівних документів та інших матеріалів, визначених програмою дослідження (за необхідності);

е) оброблення результатів експериментальної роботи;

є) отримання позитивної атестації від наукового керівника за виконану роботу протягом третього року підготовки та звіт на засіданні кафедри, до якої прикріплений здобувач.

Протягом четвертого року підготовки:

а) завершення підготовки дисертаційної роботи (готовність дисертації 100% за сім-вісім місяців до завершення підготовки);

б) завершення публікації результатів проведеного наукового дослідження (опублікування (бажано без співавторів) п'ятої, а за необхідності й більше наукових статей, які повністю відображають отримані результати);

в) отримання акта про реалізацію результатів проведеного наукового дослідження (на підприємствах та в установах України, в освітньому процесі ВНЗ, у військових частинах Збройних Сил України тощо);

г) ознайомлення із завершеною дисертаційною роботою науково-педагогічних та наукових працівників кафедри, до якої прикріплений здобувач;

г) розгляд дисертації на науковому семінарі кафедри (за шість-сім місяців до завершення підготовки). Здобувач доповідає про виконане наукове дослідження, відповідає на запитання, виступають визначені керівником кафедри рецензенти із числа науково-педагогічних та наукових працівників кафедри, проводиться обговорення дисертаційної роботи. Якщо науковий семінар кафедри рекомендує дисертацію для розгляду на розширеному засіданні кафедри – розробляється проект висновку про наукову та практичну цінність дисертаційної роботи (далі проект висновку розглядається на розширеному засіданні кафедри). Якщо рішення негативне, то визначається дата повторного наукового семінару);

д) завершення підготовки проекту автореферату дисертації;

е) за два тижні до розгляду на розширеному засіданні кафедри здобувач подає начальнику кафедри перелічені нижче документи (для перевірки готовності та оформлення клопотання перед заступником начальника ВВНЗ (НДУ) з наукової роботи про дозвіл на проведення розширеного засідання кафедри):

- рукопис дисертації;
- проект автореферату дисертації;
- особовий листок з обліку кадрів;
- копію диплома про закінчення ВВНЗ;
- проект висновку кафедри про наукову і практичну цінність дисертації;
- висновок щодо грифу дисертації;
- ксерокопії опублікованих праць за темою дисертації, які не мають обмеження доступу;

е) після дозволу заступника начальника ВВНЗ (НДУ) з наукової роботи – проведення апробації дисертації на розширеному засіданні кафедри (об'єднаному засіданні кафедр) за участю не менше трьох докторів наук – членів СВР, фахівців за профілем дисертації, а також голови (заступника) та вченого секретаря СВР, до якої планується подання дисертації (за три-чотири місяці до завершення підготовки). Розширене засідання кафедри після обговорення дисертаційної роботи ухвалює одне з рішень: рекомендувати дисертацію до подання на розгляд СВР або не рекомендувати дисертацію до подання на розгляд СВР;

ж) у разі позитивного рішення кафедри подання дисертації до СВР (за два-три місяці до завершення підготовки);

з) прийняття СВР дисертації до попереднього розгляду (не пізніше ніж за два місяці до завершення підготовки);

и) прийняття СВР дисертації до захисту;

і) захист дисертації в СВР.

Таким чином, реалізація розглянутих організаційно-та змістового аспектів підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії може бути основою для формування індивідуальних планів наукової роботи

ад'юнктів на весь період їх підготовки і стимулюватиме розвиток їхнього інтелектуального і творчого потенціалу.

Перспектива подальших наукових досліджень вбачається в з'ясуванні проблемних питань у змістовому наповненні індивідуальних навчальних планів ад'юнктів, які мають забезпечити формування визначених компетентностей для розв'язання проблем різної складності в майбутній науково-педагогічній (науковій) діяльності.

Перелік літератури

1. Лисенко Л. В. Нормативно-правове регулювання підготовки та атестації наукових і науково-педагогічних кадрів з державного управління в Україні / Л. Лисенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02\(2\)/Lysenko.pdf/](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02(2)/Lysenko.pdf/). – Назва з екрана.

2. Пережняк Б. А. Організація управління атестацією наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в Україні / Б. А. Пережняк // Актуальні проблеми держави і права / голов. ред. С. В. Ківалов. – 2003. – Вип. 21. – Одеса : Юридична література, 2003. – С. 159–166.

3. Попович О. С. Проблеми вдосконалення правового забезпечення підготовки та атестації наукових кадрів вищої кваліфікації в Україні / О. С. Попович, Л. С. Лобанова // Наука та наукознавство. – 2004. – № 1. – С. 44–50.

4. Чмига В. О. Аналіз результатів атестації наукових кадрів вищої кваліфікації в Україні за 15-річний період функціонування галузі науки «державне управління» / В. О. Чмига, Н. І. Демедишина // Аналітика і влада. – 2012. – № 6. – С. 38–45 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/avlad_2012_6_9.

5. Серета А. В. Поняття атестації наукових кадрів вищої кваліфікації / А. В. Серета // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 4. – С. 236–239 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pap.in.ua/4_2013/71.pdf. – Назва з екрана.

6. Рачинський А. П. Інституційно-правові засади підготовки й атестації наукових і науково-педагогічних кадрів в Україні: становлення й розвиток / А. П. Рачинський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Rachinskiy.pdf>. – Назва з екрана.

7. Таланова Ж. В. Докторська підготовка у світі та Україні / Ж. В. Таланова. – К. : Нац. акад. пед. наук, інститут вищої освіти, 2010. – 476 с.

8. Таланова Ж. В. Освітні та професійні кваліфікації в національній кваліфікаційній системі на найвищому рівні освіти / Ж. В. Таланова // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [гол. ред.: Мартинюк М. Т.]. – Умань : ПП Жовтий, 2010. – Ч. 4. – С. 264.

9. Таланова Ж. В. Трансформація підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в Україні в процесі реформ упродовж 1987–2008 років: досвід для сьогодення / Ж. В. Таланова // Педагогіка і психологія творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. пр. / редкол.: Т. Суценок (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя, 2009. – Вип. 54. – С. 420–429.

10. Закон України № 1556-VII «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р.

11. Постанова Кабінету Міністрів України № 261 «Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)» від 23 березня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248945529>.